

iskav nemške literarne znanosti, ki je pri Slovencih sicer pogost metodološki zgled, vendar v dani smeri doslej še ni rodila ustreznega sadu. Morda bo Scherberjeva knjiga pobudila tudi podobne raziskave na Slovenskem. Posebne pohvale glede na splošno prakso tujih raziskovalcev, ki se lotevajo slovenističnih literarnozgodovinskih problemov, zasluži Scherberjeva raziskovalna poglobitev v problematiko, poseganje po prvih virih, nepristranske in temeljite analize, in ne nazadnje, korektnost v citiranju izvirnih besedil ter v pisanju slovenskih krajevnih in osebnih imen.

Posebej pa naj navedemo še nekaj Scherberjevih drobnih ugotovitev in opozoril. Ne bi smeli prezreti nujnega poziva po kritični izdaji starejšega slovenskega pesništva, ki z izjemo Vodnika in v zadnjem času še Modrinjaka⁴⁶ terja od raziskovalca poseganje po prvotiskih in še teže dostopnih rokopisih (deloma celo ponovno izgubljenih). Prav tako nujno postaja sistematično in novim metodam ustrezno preučevanje tega pesništva. Pomemben je Scherberjev poskus prevrednotenja pisaniške verzifikacije, ki pa ostaja do monografske obdelave zbornika bolj pobuda kakor dokazano dejstvo. Dragocena so tudi posamezna drobna opozorila in korekture ukoreninjenih zmot. Tako je opozoril na pomen rednega prihajanja Wielandovega časopisa *Teutscher Merkur* v Zoisovo hi-

šo (str. 22), ki ga je sicer Kidrič pravilno identificiral⁴⁷, vendar ni iz tega izvajal ustreznih sklepov, poznejša slovenska literarna zgodovina pa je dejstvo prezrla. Dognal je, da so v 5. zvezku Krajske čbelice natisnili Primčevo pesem Prijatelj pod naslovom Tolažba, vendar brez pesnikovega imena (str. 59). Opozoril je na nesmiselnost ponavljajočega se pisanja o vplivih trubadurskega pesništva pri Jarniku (str. 63). Povzel je ugotovitve, ki sta jih s kolegico Döringovo že dokazala v posebni razpravi⁴⁸, da Kastelčeva pesem Grob v četrtem zvezku Krajske čbelice ni prevod »iz Ludvika H. K. Hoeltyja«, kakor piše v podnaslovu, marveč je original delo švicarskega pesnika Johanna Gaudenza von Salis-Seewisa; prvotna redakcija prevoda, ki jo je Kastelic napravil skupaj z Jakobom Zupanom, pa je izšla ob ponatisu nemškega originala in z omembo imena pravega avtorja že 1828 v *Ilirisches Blatt* (str. 82). Za Potočnikovo Pesem Žalostni glas zvonov, ki je izšla leta 1849 v Novicah, je Scherber ugotovil, da je prevod iz avstrijskonemškega pesnika Johanna Nepomuka Vogla (str. 88). Takšne in podobne ugotovitve prispevajo dosti pomembnega gradiva za določanje literarnega obzorja naših starejših pesnikov in verzifikatorjev, zlasti za njihov odnos do nemške literature.

Jože Koruza

Filozofska fakulteta v Ljubljani

MIODRAG S. LALEVIČ, SINONIMI I SRODNE REČI SRPSKOHRVATSKOGA JEZIKA

Leksikografski zavod »Sveznanje« v Beogradu je izdal knjigo *Sinonimi i srodne reči srpskohrvatskoga jezika*, na XVIII + 1112 strah, tisk ČGP Delo, Ljubljana. Knjiga ima poglavja: Predgovor (VIII–XV), sinonimi (1–906), slovnice srbohrvaškega jezika (907–956), kratki slovarčki makedonskega, slovenskega, ruskega, francoskega, italijanskega, nemškega in angleškega jezika (957–1110) ter literatura (1111–1112). Avtor Miodrag S. Lalevič, priznani strokovnjak za srpskohrvatski jezik, je svoji bibliografiji dodal delo, ki smo ga v naši lingvistiki že dolgo pogrešali. Dobili smo ga, žal, s precejšnjo zamudo. Drugi slovanski narodi, Rusi, Čehi, Bolgari itd. imajo take slovarje že dlje časa, Rusi celo od različnih avtorjev.

Lalevič se je lotil dela temeljito, kolikor se seveda pridevek temeljito sploh lahko uporablja, če si en sam človek naprti tako obsežno in zahtevno nalogo. Leta in leta je pripravljaj gradivo, nato pa ga je pet let urejal (1965–69). Deloma ga je črpal iz domačih splošnih leksikografskih del, ki žal niso kaj posebno bogata niti moderna, v glavnem pa se je naslonil na gradivo, ki

⁴⁶ Stanko Kotnik in Jože Pogačnik, Stefan Modrinjak, Mrb. 1974.

⁴⁷ Fr. Kidrič, Zgodovina slovenskega slovstva, str. 407.

⁴⁸ Margrit Döring in Peter Scherber, Zu einigen slovenischen Übersetzungen eines Gedichts von J. G. von Salis-Seewis, *Studia slovenica Monacensia* in honorem Antonii Slodnjak septuagenarii, München 1969 (Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slovenen 5), str. 10–17.

ga je našel v delih novjših srbskih in hrvaških pisateljev. Ekscerpil je 65 knjig, večinoma beletrističnih, objavljenih med 1960-66. V predgovoru priznava, da je ekscerpcija skromna in da bi gradivo moralo biti desetkrat bogatejše. To bi bila najbrž pretirana zahteva, saj je tudi Duden ekscerpil le 250 knjig. Pohvalno pri Laleviću pa je, da so nekako pol na pol zastopani srbski in hrvaški pisatelji, simbolično pa še po eno slovensko in makedonsko delo v srbskohrvaškem prevodu. Kako je kronološko, geografsko in nacionalno odbiral avtorje za ekscerpcijo, je povedano v predgovoru. Strokovni slovarji s terminološkim gradivom so navedeni deloma na koncu med literaturo, deloma pa v tekstu med obravnavanjem sinonimov. Tu bi si uporabnik slovarja gotovo želel več sistematičnosti, kar zadeva pritegnitev strokovne terminologije. Ekscerpiranje srednješolskih učbenikov po glavnih strokah (lingvistika, zgodovina, zemljepis, filozofija, fizika, matematika, pravo, tehnika, medicina itd.), seveda v določenem obsegu, bi prispevala prepotrebno terminološko izpopolnitev sinonimnega slovarja, ki bi bil zato manj literaren, bolj pa globalen predstavnik standardnega jezika.

Poleg subjektivnih zadeva pisanje sinonimnega slovarja tudi na resne objektivne težave. Ena od teh je determinacija sinonimov in s tem v zvezi njihovo grupiranje. Popolna zamenljivost dveh izrazov je tako redka, da bi o njej komaj smeli govoriti. Od objektivnih meril se najbolj oddaljuje stilno-ekspresivna uporabnost besede, saj je močno pod vplivom subjektivnih kriterijev.

Pisec je, kakor je videti iz dela, pazljivo preštudiral več tujih sinonimnih slovarjev, francoskega, nemškega, zlasti pa ruskega, ki ga je s sodelavci napisala A. P. Evgenjeva. Prav ta slovar je bil vzor Sinonimom srbskohrvaškega jezika, v nekaterih ozirih pa tudi drugi, ne nazadnje Dornseiffov *Der Deutsche Wortschatz nach Sachgruppen*.

Gesla so v Sinonimih redigirana tako, da se ob vodilni besedi iz normalne stilne plasti z najsposnejšo vsebino nizajo sinonimni izrazi, pomensko se oddaljujejo postopoma, vsak s svojo specialno razlago. Na primer: vodilna beseda v skupini je *div*, ob njej pa se nizajo sinonimi gorostas, orijaš, džin, gigant, neman, grdosija, ispolin, kolos, natčovek, slota, golijat.

Vsak od teh izrazov je tako razložen, da je bralcu jasno, v čem je njihova semantič-

na niansiranost in kdaj je njihova zamenljivost mogoča:

»Div je zamišljeno lice kako ga predstavlja predanje stare vere u svemu iznad ljudi, natprirodne snage, nadljudskog rasta, često i kao nakaza s jednim okom na čelu.« — »Gorostas je div izvanredno velika rasta, kao gora, stasa kao gora, planina, pa prema tome i velike snage.« — »Orijaš je što gorostas.« — »Džin je nekakav duh ili prekonaravno čeljade, ni anđeo ni đavo, kao vila ali muškoga roda, češće zlo nego dobro (ARj), obično znači što div.« itd.

Zaradi omejenega obsega slovarja sestavljačec ni mogel izbirati gesel po svoji volji, marveč tako kot so dovoljevali razni zunanji faktorji. Zato bo uporabnik marsikatero geslo v Sinonimih pogrešal. Pa tudi ob nizanju sinonimov se kaj lahko izmuzne izraz, ki ga potem pri uporabi slovarja zamašimo. Takih vrzeli ne more popolnoma izločiti niti najbolj skrbna kartoteka, z vsako vrzeljo pa se znižuje zanesljivost in informativnost slovarja. Zlasti semantično težji primeri in zelo frekventni sinonimi nikakor ne bi smeli izostati. Na primer: Avtor mi je v pismu sporočil, da je založnik »pao u bulu« (to se pravi, da je v kritični situaciji), a v Sinonimih zastoj iščemo razlago te besedne zveze, bodisi pod *pasti*, bodisi pod *bulu*, ki je v knjigi sploh ni. — Ali pa: Pod geslom *božjak* so navedeni sinonimi prosjak, siromak, sirak, siromašak; ubogar, bogac, ubožac, ubožnik, ubogac, ubožar; jadnik, bednik, bijednik. Ob nekaterih manj ali prav malo frekventnih sinonimih manjka zelo frekventen sinonim *bogoradnik*, ki ga pa najdemo kot samostojno geslo s kazalko na *prosjak*. Ob geslu *prosjak* stoje sinonimi *prosjčina*, *prosjaka*, *prosjakinja*, *božjak*, *ubogar*, *potrebniak*, *tučak*, *torbonoša*, *žebtrak*, *džebtrak*, *bogoradnik*, *ubogac*, *bogac*, *ubožnik*, *ubožac*.

Po avtorjevem preskromnem mnenju bo knjiga prav prišla predvsem šolam, učiteljem in učencem. Mi pa mislimo, da bo zaradi jasnih opisov posameznih sinonimov, zaradi njihove semantične izdiferenciranosti, ki sloni na odličnem avtorjevem poznavanju materinega jezika, nadvse dobrodošel priročnik za vso srbsko in hrvaško pišočo publiko, neprecenljive vrednosti pa bo za ne-Srbe in ne-Hrvate, ki si žele pridobiti zanesljive informacije o leksiki srbskohrvaškega standardnega jezika.

V semantično slikovitost in razgibanost popelje tujega uporabnika Sinonimov kra-

tek slovar njegovega, tujčevega materinega jezika, to je slovar slovenskega, makedonskega, ruskega itd., kot je povedano spredaj. Vsak od teh slovarjev ima približno pet tisoč gesel, vodilnih besed.

In kako nam služi ta slovar, recimo slovenski? Želimo zvedeti, kakšne sinonime ima srbskohrvaški jezik za pojem »večja skupina ljudi, živali, brez poudarjene urejenosti«, kar slovenski imenujemo čreda, krdelo, jata, roj itd. Slovenski izrazi niso zamenljivi med seboj, kar nam pove slovenska jezikovna praksa. Več izrazov za gornji pojem ima tudi srbskohrvaški jezik, njihova uporaba pa nam kot Slovencem ni jasna. Zato v slovenskem slovarju poiščemo eno od gesel čreda, krdelo, jata, roj, kjer bomo našli kazalko na shr. geslo buljuk. Ob tem geslu so razloženi shr. sinonimi: »Buljuk znači večji broj čeljadi, stoke, životinja uopšte u neredu, zgomilano. — Krdo znači množinu svinja, goveda, konja, magaradi. — Gomila znači večji broj čeljadi, naroda bez reda, životinja domaćih bez zaporetka. — Čopor je velik broj vukova, lisica, pasa u gomili. — Jato znači večji broj ptica, uopšte peradi, divljih ili domaćih. — Stado je večji broj ovaca ili koza u grupi, u gomili. — Dželep je krdo goveda, ergela konja. — Roj je množstvo muva, pčela.«

Po tem pojasnilu pač ne bo težko najti za oba jezika ekvivalentnih izrazov, pa naj iščemo v tej ali drugi smeri.

Štokavski izrazi bunar, zdenac, studenac, kladenac itd. so tudi štokavcem lahko semantično nejasni, ali vsaj ne dovolj jasni, slovenskemu bralcu pa so docela megleni, ker je bil pri učenju jezika navezan na ne posebno dobre dvojezične slovarje, ki na svoji preciznosti, poleg prešibkega poznanja enega ali obeh jezikov, izgubljajo tudi zato, ker leksiki dveh jezikov nikoli nista popolnoma identični, zlasti če oba jezika pripadata vsak svoji kulturni sferi. Zato je nemogoče prevesti vsako geslo v tuj jezik z ustreznim ekvivalentom. V našem slovarju sinonimov so ob geslu bunar na-

vedeni sinonimi ubao; čatrnja, stublina; dubilo, cisterna in cistiljerna, bistijerna, gustijerna, sarandža, počuo in puč semantično tako diferencirani, da je tujcu, ki srbskohrvaškega jezika ne pozna dovolj, omogočeno dokopati se do semantičnega ekvivalenta v svojem jeziku.

Pod geslom izvor najdemo drugo skupino sinonimov, gornjim semantično sorodno, vendar pa toliko odmaknjeno, da jo avtor obravnava pod novim geslom, nato pa so razvrščeni izrazi: izvir, vrelo, studenac, zdenac, vrutak, kladenac, hladenac, podvorak, pištalina, izdan, istočnik. Razlage nas pouče, kaj posamezni izrazi pomenijo in zakaj sta skupini vsaka pod svojim geslom. Semantična preciznost je danes potrebna ne le zaradi lastne rabe jezika, marveč v veliki meri zaradi posredovanja naših jezikov tujim kulturnim sferam. Po drugi svetovni vojni se naši jeziki, slovenski, hrvaško-srbski in makedonski uspešno uveljavljajo na tujem. Znanstveno se preučujejo na mnogih evropskih in ameriških univerzah ter v drugih študijskih centrih. Slovanskih dežel tu niti ne omenjam. Tujci pa morajo dobiti natančne informacije o naših jezikih.

Slovnični kvalifikatorji se uporabljajo dosledno, stilno-plastni pa le nekateri. Gesla so v glavnem kvalificirana z ekvivalentnim izrazom. Pri prevajanju gesel v druge jezike so nastale tudi neekvivalence, npr.: shr. namčor; slov. hinavec, potuhnjenec, nehvaležnej; n. Finsterblickender, mürrische Person.

Prof. Lalević je svoje delo sklenil s citatom iz Vukove Pismenice: »Mene je istinita revnost k rodu momu obodril, i prinudila me da zažmurim i da jedan put tamarim glavom kroz ovo ternje, makar na onu stran sav poderan i krvav izašao.«

Za velikanski trud pri pisanju prvega našega sinonimnega slovarja, za korist, ki jo bo v naši lingvistiki opravil, so citirane besede preskromne, pisec zasluži vse priznanje.

Janko Jurančič
Filozofska fakulteta v Ljubljani